

Ur *Flamman* 2 mars 2023

Benny Andersson

Stormakternas favoritteori är inget för vänstern

MEARSHIAVELLI

Den konservativa statsvetaren John Mearsheimer utklädd till den italienska furstevisekaren Niccolò Machiavelli.

Mearshiavelli av Marwane Pallas (originalporträttet av 1500-talsmålaren Santi di Tito)

En ny bok sammanfattar den realistiska statskonstens historia från 1800-talets imperiebyggen till kalla krigets uppdämning. Sitt inflytande inom delar av vänstern till trots har teorin alltid tjänat de mäktiga.

För tre årtionden sedan var globalisering ordet på allas läppar. Den nyliberala omvälvningen skulle ge välstånd åt alla och historien, som vi hittills känt den, var på väg att ta slut. Nu skriver prestigetidskrifter som *Foreign Affairs* och *The Economist* artiklar om globaliseringens slut och liberalismen sägs vara i kris. Historien har återuppstått i form av nationalism och stormaktsrivalitet. Geopolitik är det nya modeordet. Vad betyder det? Vad slags politik förespråkar

geopolitikens företrädare?

Trots att man inte alltid har velat skylta med det, har den statsvetenskapliga realismen troget förvaltat geopolitikens idéer genom alla ideologiska svängningar. En ihärdighet som nu verkar bära frukt. John Mearsheimer, en konservativ statsvetarprofessor och realist från Chicago, har till och med lyckats bli idol för den lilla del av vänstern som lägger större delen av skulden för kriget i Ukraina på USA och Nato. Mearsheimer framställs som företrädare för en klok och återhållsam utrikespolitik. Genom att ta hänsyn till stormakternas legitima säkerhetsintressen – i det här fallet Rysslands – kan freden bevaras, eller återställas. Det är på det här viset – som företrädare för en politik för fred och balans mellan stormakterna – efterkrigstidens realister ofta framställs. George Kennan skapade uppdämpningspolitiken och räddade därmed freden i Europa under kalla kriget. Andra ledande realister, däribland John Mearsheimer, kritiserade Vietnamkriget och invasionerna av Irak och Afghanistan.¹ Henry Kissinger, som skrev sin doktorsavhandling om Wienkongressens politik för balans mellan 1800-talets stormakter, var arkitekten bakom USA:s avspänningspolitik mot Kina.

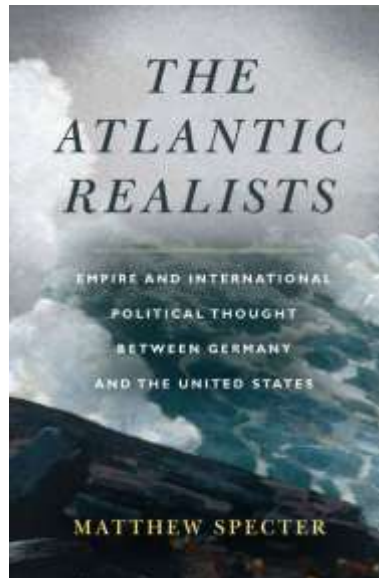

Realisten Henry Kissinger är känd för avspänningspolitiken mot Kina, men var även en av arkitekterna bakom Vietnamkriget.

MEN BILDEN HAR sprickor. Den realistiska kritiken av krigen i Vietnam, Irak och Afghanistan går ut på att inget av krigen låg i USA:s intresse som stormakt. Den underliggande uppfattningen att USA har legitima stormaktsintressen som övertrumfar mindre staters intressen – till exempel av nationellt oberoende och säkerhet – ifrågasätts inte. ”Balanspolitikern” Henry Kissinger var också en av arkitekterna bakom kriget i Vietnam och den som ledde USA:s blodiga offensiv under 1970-talet i det Latinamerika som regeringen i Washington ansåg ligga inom USA:s intressesfär.

---

¹ Samtidigt har han förespråkat en hård amerikansk politik gentemot Kina och även uttalat sig för indiska kärnvapen för att hålla tillbaka Pakistan och Kina. För mer uppgifter om Mearsheimers ståndpunkter när det gäller internationella relationer, se engelska Wikipedia om honom / MF

Matthew Specter: *The Atlantic realists: Empire and international political thought between Germany and the United States*. Stanford University Press, 2023

Idéhistorikern Matthew Specter kom förra året ut med en mycket omtalad bok som gör upp med den vedertagna bilden av realismen: *The Atlantic realists: Empire and international political thought between Germany and the United States*. Realisterna själva brukar söka riktningens ursprung i Machiavellis och Hobbes teorier där ett oreducerbart begrepp om makt står i centrum och politik ses som ett maktspel som inte kan föras tillbaka på och förklaras av andra kategorier. Den moderna realismens sägs ha utvecklats som reaktion mot mellankrigstidens liberala idealism. Den senare representeras av USA:s president Woodrow Wilson och andra som trodde att demokrati, nationellt självbestämmande och internationella överenskommelser skulle vara nog för att säkra freden efter det första världskrigets katastrof. Mer hårdhudade tänkare som påstås ha insett maktspelets realiteter och kritiserade Versaillesfreden och Wilsons politik, utnämns till realismens pionjärer. Den brittiske historikern E.H. Carr anses vara en av de tidigaste med sin krassa introduktion till geopolitiken, *The twenty years' crisis: 1919-1939*. Specter hävdar att den här motsättningen till stora delar är påhittad. Wilsons politik byggde också på realistiska idéer om att gynna USA:s stormaktsintressen och varken demokrati eller nationellt oberoende var tänkta för alla. De skulle förbehållas de ”civiliserade” staterna i Europa och annorstädes som dominerades av den vita rasen.

ENLIGT SPECTER uppstod den moderna realismen under 1800-talets sista och 1900-talets första årtionden hos geopolitiska tänkare i Tyskland och USA som sökte utforma en teori för hur dessa två uppåtstigande imperialistmakter skulle kunna skaffa sig en plats bland de ”stora” nationerna. I Tyskland vände man sig mot Bismarcks försiktiga politik att balansera mellan stormakterna och i USA mot den utbredda isolationismen. Slagorden var ”världspolitik” och ”livsrum” (”Lebensraum”). Sociologen Max Weber hävdade att bara ett världspolitiskt perspektiv och en expansiv politik kan göra en nation stor och geografen Friedrich Ratzel myntade begreppet ”livsrum” efter att ha besökt USA. Den amerikanska expansionismen västerut och vidare över Stilla havet hade inte bara stärkt landet utåt, det hade också bidragit till dess inre styrka och sammanhållning: ”Medvetande om ett stort livsrum gör [amerikanerna] älskvärda, arbetsamma, optimistiska”. Ljuvliga ord för överheten i ett Tyskland som tåpades med bittra klasstrider och en allt starkare socialdemokrati. En annan förespråkare för världspolitik var den amerikanske marinofficeren Alfred Mahan, vars tes att en stark flotta var utrikespolitikens

viktigaste verktyg fick snabb spridning på båda sidor av Atlanten.

Men påverkan gick också västerut. Den amerikanske statsvetaren Paul S. Reinsch skrev att 1800-talets pessimism hade ersatts av en ny optimism: ”en kraftens optimism som i den triumferande energin ser det enda villkoret för en lycklig existens. Nietzsche är den viktigaste företrädaren för denna tendens.” Länder vill ha mer än ”bara säkerhet [...] och ett modest välstånd. Bara genom att använda sin kraft till det yttersta kan en nation finna tillfredsställelse”.

ENLIGT GEOPOLITIKERNA är världen präglad av kaos och maktkamp mellan de stora nationerna. Till skillnad från Hobbes och Machiavelli, som såg en enväldig furste som den enda möjliga fredsskiparen, finner man en grund i socialdarwinismens liknelse med arternas kamp om revir i naturen. För att navigera i en sådan värld krävs det män och förmågor av ett särskilt slag. Nietzsches aristokratiska övermänniska och Max Webers kalkylerande yrkespolitiker var förebilderna. Kvinnor och känslolopjunkande allmänhet måste hållas borta från inflytande. Realism blev med tiden etiketten på den sorts känslobefriade klarsyn och statsmannakonst som påstods känneteckna denna politiska elit. Under 1930-talet vidareutvecklade Karl Haushofer och Carl Schmitt geopolitiken och beskrev världspolitiken som en oförsonlig kamp om ”livsrum” mellan stormakterna. Ingen av de båda förespråkade öppet rasistiska idéer. Men Specter hävdar att de agerade medlöpare och villigt lät nazisterna använda deras idéer för att legitimera krigen i Europa, expansionen österut och folkmordspolitiken under fälttågen mot Polen och Sovjetunionen.

DÄRMED BORDE geopolitiken ha varit död och begravnen. Men via tyska flyktingar från nazismen, som påverkats av Haushofer och Schmitt under sin studietid i Tyskland, återuppstod den som statsvetenskaplig realism på andra sidan Atlanten efter 1945. Där gjorde juristen Hans Morgenthau och andra om realismen till en teori för USA:s stormaktspolitik under kalla kriget. Precis som tidigare var de centrala idéerna maktkamp, nödvändigheten av världspolitik och livsrum. Fast det sista begreppet hade gjorts anständigt genom att döpas om till intressesfärer och säkerhetszoner. Motståndaren som denna pånyttfödda realism hjälpte till att övervinna var än en gång isolationismen som hade fått ett nytt uppsving i det krigströtta USA efter freden. För att återlansera geopolitikens idéer var det nödvändigt att suddas ut vissa delar av historien. Haushofer och Schmitt förpassades in i skuggorna, tillsammans med det tidiga 1900-talets geopolitiska apologeter för imperialistisk expansion. Realismen ansågs nu ha uppstått i och med kritiken av Woodrow Wilsons och andras påstådda idealism under mellankrigstiden. Ett idégods som hade hjälpt till att legitimera imperialistisk expansion och nazisternas folkmord i öster omskapades därmed till klarsynt antinazism och politik för att både hävda USA:s stormaktsintressen och i möjligaste mån bevara freden i Europa. Synen på politik som en konst förbehållen en elit av stora statsmän finns däremot kvar. Den snart hundraårige Henry Kissingers senaste bok heter följaktligen *Leadership: Six studies in world strategy* och handlar om några ”stora ledare” han anser sig ha mött under sin långa bana.

Specters historiska analys gör halt ungefär 1985. I sammanfattningen diskuterar han möjligheten till en progressiv, anti-imperialistisk realism. Det vill säga en realism som utmärks av försiktighet, pragmatism och återhållsamhet. När allt kommer omkring var ju också Morgenthau motståndare till Vietnamkriget. Specters svar är negativt. Realismens blinda fläckar och demokratiska underskott är för stora. Efter att ha läst Specters bok kan jag bara instämma. I realismens bild av världen är det endast stormakterna och deras antagna intressen som tillmäts betydelse. Små och mellanstora stater får finna sig i att agera statister eller bli bondeoffer. För deras intressen finns ingen plats i de stora statsmännens värld.

Lästips

Benny Andersson: [Kan intressesfärer skapa fred i vår tid?](#)

Engelska Wikipedia: [John Mearsheimer](#)

På *The New York Review of Books* finns en intressant artikel av historikern Paul Kennedy, ”The Modern Machiavelli”. I den artikeln, som publicerades redan 2002, görs en genomgång av tre moderna ”realpolitiska” teoretiker, John Mearsheimer, Jonathan Haslan och Philip Bobbitt.